

- landsche leeuw tussen 1908 en 1935; H.A. van Foreest, *Het oude geslacht Van Foreest 1250-1570* (Assen, 1950)
- 28 Van hem verscheen ook in het Nederlands: *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (Amsterdam, 1989).
- 29 Zie met name E. Hobsbawm en T. Rangers, ed., *The invention of tradition* (Cambridge, 1983).
- 30 Afbeelding in Brokken, ed., *Heren van stand*, 133, 134. Een van de gevelstenen zou een vervalsing zijn (*ibidem*, 135). Over de Brittenburg (of Brettenburg?) recent L. Kallenborn, 'Op zoek naar Maria van Duvenvoorde', *De Nederlandsche leeuw*, CXXI (2004) 186-189.
- 31 Van Nierop, *Van ridders tot regenten*, 194. Met name in de door Van der Steur vereeuwigde 'admiraal Warmond' gingen interesse en investeringen in de familiegeschiedenis en legendevorming van buitenaf (zijn vermeende optreden tegen de Armada in 1588) samen (A.G. van der Steur, aangehaald door S. Groenveld, 'Terug naar Wassenaar. De stijging van de Duvenvoirdes (1523-1665)', in: Brokken, ed., *Heren van stand*, 102, 134).
- 32 M.J. van Gent en A. Janse, 'Van ridders tot baronnen. De Wassenaers in de Middeleeuwen (1200-1523)', in Brokken, ed., *Heren van stand*, 59; S. Groenveld, 'Terug naar Wassenaar', 134. In beide gevallen gaat het om het zogenaamde 'voerste Haagse handschrift' (Koninklijke Bibliotheek, Hs 131 G 31), kort beschreven in Janse, *Ridderschap*, 286.
- 33 Janse, *Ridderschap*, 282-289 ('Humanisten en oudheidkundigen').
- 34 Zie M. Stoffers, ed., *De Middeleeuwse ideeënwereld* (Heerlen-Hilversum 1994) 9-27 en J. Heinzle, *Modernes Mittelalter. Neue Bilder einer populären Epoche* (Frankfurt-Leipzig 1994) 9-13.
- 35 H.M. Brokken, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten* (Zutphen, 1982), met name hoofdstuk IV.
- 36 H.M. Brokken, 'Willem (Snikkerieme) van Duvenvoorde', in: idem, ed., *Heren van stand*, 249.
- 37 Van mijn hand, te verschijnen in een van de komende jaargangen van *De Nederlandsche leeuw*.
- 38 Zie het portret van Maria van Duvenvoorde (1566-1606); Kallenborn, 'Op zoek', 177-178.
- 39 Kuiper, 'Naar een antropologie', 167-168, 182-183.

## DE VAN DEDEMS EN HUIS DEN BERG

A.J. Mensema, *De havezate Den Berg te Dalfsen: een adellijk huis en zijn bewoners* (Zwolle: Waanders, 2004, 96 p., ill.)

Op de zuidoever van de Overijsselse Vecht, in de buurschap Millingen bij Dalfsen, ligt sinds jaar en dag een buitenplaats vanouds genaamd Den Berg, waarvan hoofd- en bijgebouwen tegenwoordig een deels achttiende-, deels negentiende-eeuws aanzien hebben. Het goed had reeds lang de status van havezate, toen het in 1703 verkocht werd aan luitenant-kolonel Willem Jan van Dedem. Dat dit vorig jaar drie eeuwen geleden was, vormde voor de in 1985 tot stand gekomen Van Dedem-Den Berg Stichting aanleiding de ons binnen de Werkgroep Adelsgeschiedenis zo goed bekende heer A.J. Mensema opdracht te geven de geschiedenis van huis en bewoners te boek te stellen. De auteur kon daarbij terugvallen op omvangrijke archieven, in bewaring bij het Historisch Centrum Overijssel, afkomstig van Den Berg en van De Colckhof onder Heino. Het resultaat is een gedegen publicatie, die zeer aantrekkelijk oogt door de vele fraaie afbeeldingen, waaronder een groot aantal sfeervolle foto's van de Zwolse fotograaf Hans Westerink. Onder die foto's is er een van de hierna te bespreken koepelkamer. Bij het bekijken daarvan komt een vraag op. Links naast de schouw zit een heer wiens identiteit in het bijschrift niet wordt onthuld. Is het misschien de auteur Mensema? Zo ja, dan heeft hij kennelijk net als de grote filmregisseur Hitchcock zijn werk op een originele manier 'gesigneerd'.

Het eerste hoofdstuk maakt de lezer vertrouwd met de betekenis van begrippen als havezate en ridderschap en geeft een overzicht van de (vroegere) havezaten en belangrijke spiekers in het schoutambt Dalfsen. Daarna volgt een beschrijving van exterieur en interieur van het huis. Het tegenwoordige gebouw is groten-deels opgetrokken kort na de aankoop

door Willem Jan van Dedem. Ook het interieur ademt nog grotendeels een vroeg-achttiende-eeuwse sfeer. Na het midden van de negentiende eeuw volgde een vrij ingrijpende verbouwing. In het midden van de achtergevel bevond zich tevoren een lage, driezijdig gesloten uitbouw. In plaats daarvan verrees een eveneens driezijdig gesloten bouwdeel, even hoog als de gevels aan weerszijden en bekroond door een elegant open koepeltorentje. Mensema noemt als architect L.H. Eberson, die eerder belangrijke werkzaamheden op het nabijgelegen Rechteren had geleid. De bouwmeester bracht iets tot stand dat voortreffelijk harmonieerde met het achttiende-eeuwse ensemble waarin het werd opgenomen. Op de begane grond bevindt zich de 'koepelkamer'. Dit is een van de aantrekkelijkste vertrekken van het huis, vooral vanwege het weidse uitzicht over gracht en vijvers. Ten aanzien van de beschrijving van het interieur heb ik één vraag: op pagina 26 wordt gewag gemaakt van een kamer die eertijds met leer behangen zou zijn geweest. Wás dit zo, of hebben wij hier te doen met een kamer waar de kinderen des huizes onderricht kregen, een 'leerkamer' dus?

In de volgende hoofdstukken wordt aandacht besteed aan de successievelijke bewoners. Hun oudste schriftelijke sporen dateren uit de vijftiende eeuw. Van het begin van de zestiende eeuw tot de zomer van 1608 behoorde het goed aan de familie Van Haersolte. Toen kwam het door koop aan Johan Rengers. Via een dochter uit deze in oorsprong Groninger familie kwam het in het midden van de zeventiende eeuw aan de Van Coeverdens, van wie het vererfde op het geslacht Van Dongen. Aangezien de belangen van deze familie meer in Drenthe lagen en het bezit in Overijssel bovendien zwaar

belast was, besloot men in 1703 'het huys en de hovesate tot den Barch' te verkopen. Deze kwamen voor 21.000 gulden in handen van de Van Dedems.

Het ligt voor de hand dat naarmate het relaas over de bewoners vordert de contouren scherper worden: er zijn meer, ook picturale, gegevens. Wie denkt dat het leven op Den Berg in de achttiende eeuw voortdurend verliep in bucolische rust, komt bedrogen uit. Het huis was tweemaal het toneel van een moord. In 1728 schoot Gijsbert Willem van Dedem, heer van Den Berg, zijn tuinman Laurens Kraft dood. Veiligheidshalve vluchtte hij naar Gelderland (Oldenaller bij Putten). Pas in 1746 compareerde hij weer in de Ridderschap. In 1752 werd zijn kennelijk heftige temperament hem weer de baas. Na een diner waar kennelijk de drank rijkelijk had gevloeid, doodde hij zijn knecht, volgens sommigen tevens zijn 'bastaart soon', Jan Cramer. Ditmaal vluchtte hij met zijn zoon Willem Jan, die ook betrokken was bij de moord, naar het goed Driesberg in het Kleefse, waar hij als balling overleed. Den Berg kwam aan een jongere zoon, Coenraad Willem, die gekenschetst wordt als 'een evenwichtig man'. Politiek behoorde deze tot de gematigde Orangisten, wat betekende dat zijn staatkundige loopbaan in 1795 voor lange tijd ten einde was. Kort vóór zijn dood in 1816 werd hij echter nog als eerste president van de onder Koning Willem I nieuw gevormde ridderschap van Overijssel benoemd.

Was deze Coenraad Willem echt een man van het *ancien régime*, zijn zoon Godert Willem, die hem als heer van Den Berg opvolgde en in 1822 erkend werd als baron, was duidelijk iemand van de nieuwe tijd. Dat blijkt onder meer uit de loopbaan die hij koos. Na een korte maar succesvolle rechtenstudie in Groningen

(waar hij ook lid werd van de vrijmetse-laarsloge *l'Union Provinciale*) werd hij ambtenaar, eerst bij de Belastingen, later bij het Kadaster. Daarnaast was hij lid van Provinciale Staten, aanvankelijk namens de ridderschap, later als rechtstreeks verkozen, en bekleedde hij diverse functies op het terrein van de Waterstaat. Zéér kind van zijn tijd – en zijn milieu – toonde hij zich in een brief aan zijn kinderen, gedateerd 8 februari 1843, een waar *document humain* dat Mensema integraal publiceert. Dertien jaar eerder was hij getrouwd met de zwangere Grietje Boxem, veel jonger dan hij en ‘in geboorte ver beneden den stand waarin het de Voorzienigheid behaagde mij [G.W. van Dedem, Ph.M.B.] te plaatsen’ (waarschijnlijk was zij bij haar huwelijk dienstbode op Den Berg). Hij verklaart zich uitdrukkelijk tegenstander van ‘ongelijke huwelijken’, maar getuigt ook dat hij zelf ruim twaalf jaar ‘in den gelukkigsten echt’ verbonden is geweest met een echtgenote, ‘van buitengewone gaven voorzien’. De kinderen van Godert Willem zijn allen min of meer *standes-gemäss* getrouwd; overigens raakte de jongste dochter na haar huwelijk wel verwickeld in een schandaal dat zoveel opzien baarde, dat het zelfs de pen van een Multatuli in beweging bracht. Na de dood van Godert Willem verwierf diens zoon Alexander, oud-officier bij de Generale Staf, Den Berg. In tegenstelling tot zijn vader, die hem in liberale geest had opgevoed, sloot hij zich aan bij de christelijke, conservatieve rechterzijde. Van 1879 tot 1913 was hij lid van de Tweede Kamer, eerst als antirevolutionair, later als vertegenwoordiger van de Christelijk-Historische Unie. In die tijd had Den Berg iets van wat de Brit een *power house* pleegt te noemen. Gastvrijheid genoten er onder anderen Van

Dedems geestverwant Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman en de rooms-katholieke voorman Dr. Schaepman. Van de hand van laatstgenoemde zijn twee alleraardigste gedichtjes door Mensema integraal gepubliceerd, opgedragen aan zijn gastvrouw op Den Berg, barones Van Dedem-Roessingh Udink.

De hierna komende heren van Den Berg uit twee volgende generaties droegen beiden ook de voornaam Alexander. Hun interesse lag vooral bij de landbouw (zoals bij zo velen vóór hen) en het openbaar bestuur, op lokaal en regionaal niveau. Alexander van Dedem ‘de Tweede’ was bovendien aan verdienstelijk amateur-historicus, die veel gedaan heeft om de familie-archieven te ontsluiten. Op 10 december 1983 overleed Alexander (III) van Dedem ongehuwd als gevolg van een verkeersongeval. Hem was steeds de continuïteit in het beheer van Den Berg zeer ter harte gegaan. Hij had een groot aandeel in de totstandkoming van de eerder genoemde stichting die thans, menselijkerwijze gesproken, het behoud van huis en landerijen als familiebezit waarborgt.

Dit boek is zeker het onderwerp waardig. Het is een goede gedachte geweest enkele belangrijke stukken uit het huisarchief integraal weer te geven. Wel vind ik het jammer dat het relaas betreffende de verbouwing door Eberson enigszins vaag blijft, omdat daar nauwelijks data en bewijsstukken worden genoemd. Wat vermeld wordt over het totstandkomen van de huidige beheersvorm munt ook niet uit door duidelijkheid, mede omdat een zin op pagina 95 kennelijk onvolledig is afgedrukt.

*Ph.M. Bosscher*